

ว่าด้วยบทเรียนทางประวัติศาสตร์ ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย¹

On the lesson from the history of
the Communist Party of Thailand

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ*

Suthachai Yimprasert

บทคัดย่อ

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ หลังจากนั้น ตลอดระยะเวลา ๖๒ ปี พรรคก็ได้กลายเป็นพลังทางการเมืองที่สำคัญที่ทวนกระแสสังคมไทยที่มีลักษณะอนุรักษนิยมอย่างมาก ในบทความนี้ มุ่งที่จะนำเสนอเกี่ยวกับอุดมการณ์ของพรรค และความเป็นมาของพรรคโดยย่อ

Abstract

This article aims to present the ideology of the Communist Party of Thailand and its history in brief. Officially established on

1. ดัดแปลงจาก บทปาฐกถาผู้นำในงานประชุมทางวิชาการเรื่อง “๖๐ ปีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย: ว่าด้วยบทเรียนทางประวัติศาสตร์” จัดโดยเครือข่ายเดือนตุลา และสถาบันพัฒนาการเมือง ในวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่ห้องประชุมตึกข้าง อาคาร เอ. ชั้น ๑๓

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 December 1942, the Communist Party of Thailand has been a main political power against the strong tide of conservatism in the Thai society over the past 62 years..

เกริ่นนำ

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นองค์กรทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญองค์กรหนึ่ง ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมา ยังมิได้มีการศึกษาหรืออธิบายถึงบทบาทหรือบทเรียนขององค์กรนี้มากนัก ทั้งนี้ ถือกันว่า พรรคคอมมิวนิสต์ไทย ได้ก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ และเมื่อมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ นี้ พรรคได้ผ่านบทเรียนมาแล้ว ๖๒ ปี การต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนทางการเมืองต่อประเทศสมัยใหม่ของไทยอย่างมาก ในฐานะที่พรรคคอมมิวนิสต์เป็นองค์กรทางการเมืองทวนกระแส ที่ต่อต้านอำนาจรัฐของไทยที่เข้มแข็งที่สุดในที่นี้ จึงจะขอกล่าวถึงประเด็นสำคัญ ๒ ประเด็นที่เกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์ คือ อุดมการณ์ของพรรค และความเป็นมาของพรรค

๑. อุดมการณ์ของพรรค

กรอบของอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย คือ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ซึ่งแนวคิดหลักคือ ลัทธิมาร์กซ แนวคิดนี้เป็นอุดมการณ์ปฏิวัติสังคม ที่จะสร้างสังคมใหม่ให้มนุษย์มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความสำคัญของการมีพรรคที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นแบบลัทธิมาร์กซ อยู่ที่ว่า นับตั้งแต่มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นต้นมา แนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์ก็เป็นทางเลือกใหม่แก่สังคมไทยอีกทางเลือกหนึ่ง เป็นที่ยอมรับและเข้าใจกันว่า สังคมไทยนั้นเป็นสังคมจารีตประเพณี ผู้คนโดยทั่วไปนั้นถูกรอบงำด้วยความคิดอนุรักษนิยม ภายใต้การครอบงำของระบบเจ้าศักดินาและวัฒนธรรมไพร่ฟ้า ทำให้สังคมไทยมีแนวโน้มต่อต้านสิ่งใหม่และรับ

สิ่งใหม่ได้ยาก แม้ว่าทั้งสังคมจารีตประเพณี และแนวคิดแบบศักดินาจะมี ปัญหาของตัวมันเองอยู่จำนวนมากก็ตาม

ฉะนั้นการที่มีการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ ที่ใช้หลักลัทธิมาร์กซ์เป็นแนวคิด ชี้นำ จึงก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมากจากสังคมดั้งเดิม ที่เป็นจารีตนิยม ศักดินา ก็ทำให้ประชาชนไทยได้มีทางเลือก ซึ่งมีความสำคัญอย่างน้อย ๓ ข้อ คือ

ข้อแรก ความพยายามที่จะใช้ลัทธิมาร์กซ์ในการวิเคราะห์และอธิบายสังคม ไทย ก่อให้เกิดพลังที่จะวิพากษ์สังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทฤษฎีลัทธิ- มาร์กซ์ ได้ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยก็เป็นเช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ทั่วโลก คือเป็น สังคมที่มีชนชั้น มีการกดขี่ และเอารัดเอาเปรียบ แนวทางลัทธิมาร์กซ์ไม่เพียง แต่จะอธิบายถึงความไม่เป็นธรรมของสังคมเท่านั้น ยังได้นำเสนอแนวการ วิเคราะห์สังคมที่ว่า สังคมไทยนั้นเป็นแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา และเสนอการ วิเคราะห์ชนชั้นศักดินาไทย นายทุนไทย และกรรมกรไทย อย่างเป็นระบบ การ นำเสนอทฤษฎีวิพากษ์และวิเคราะห์สังคมไทยในลักษณะเช่นนี้ ถือเป็นผล สะท้อนส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวแนวทางลัทธิมาร์กซ์ของพรรค

ข้อที่สอง เป็นที่ยอมรับกันว่า ในระยะ ๖๒ ปีที่ผ่านมา พรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นองค์กรฝ่ายประชาชนที่สำคัญองค์กรหนึ่ง ที่มี ส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดนโยบายใหม่ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ปฏิบัติที่รัฐไทยจะต้องตอบโต้พรรคคอมมิวนิสต์ไทย นำมาซึ่งการสร้างนโยบาย ใหม่ ๆ จำนวนมากมาย ที่จะปฏิรูปประเทศ โดยเฉพาะการสร้าง ความเจริญทาง วัตถุในชนบทจำนวนไม่น้อย เช่น การสร้างถนน การขยายไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน การสร้างเขื่อน การสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ² นอกจากนี้ก็คือ การสร้างผล สะท้อนให้เกิดการปฏิรูปการเมืองให้มีการผ่อนปรน ให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

2. ในที่นี้ยังมีได้ต้องการที่จะแลกเปลี่ยนในประเด็นเรื่องคุณค่าของนโยบายเหล่านี้ เพราะ ในเชิงคุณค่า การที่ชนบทไทยถูกทำให้เป็นทุนนิยมมากขึ้น ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญ แต่จาก การที่สังคมไทยในระยะก่อนหน้านี มีลักษณะรวมศูนย์โภคทรัพย์เข้าสู่ส่วนกลางอย่างมาก และ ชนบทที่ห่างไกลถูกทอดทิ้ง ดังนั้น การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ จึงมีส่วนสำคัญให้รัฐบาล ใส่ใจชนบทมากขึ้น

การเร่งรัดพัฒนาในลักษณะต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น หลายประการนี้ เป็นผลกระทบโดยตรงจากการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ไทย

ข้อที่สาม การเกิดของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยแนวลัทธิมาร์กซ เป็นครั้งแรกที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางของขบวนการปัญญาชน และนำมาสู่การจัดตั้งของประชาชนระดับล่างอย่างมากมายและกว้างขวางที่สุด อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ก่อนหน้านั้นไม่มีองค์กรทางการเมืองลักษณะเช่นนี้ เช่น กบฏข่านในอดีต ไม่ว่าจะเป็นกบฏยานพิเชียร สมัยพระมหาธรรมราชา หรือกบฏผู้มีบุญภาคอีสาน สมัยรัชกาลที่ ๕ ก็มีลักษณะการจัดตั้งในท้องถิ่น และสลายอย่างรวดเร็วเมื่อมีการปราบปราม หรือแม้แต่คณะราษฎร พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ก็จัดตั้งในหมู่ข้าราชการ คนที่มีการศึกษา และปริมาณก็น้อย เทียบไม่ได้เลยกับการจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์ไทย ที่ระดมทั้งนักศึกษา ปัญญาชนระดับกลาง และคนระดับล่างที่เป็นกรรมกร ชาวนา เข้าสู่องค์กรจัดตั้งมากมาย มหาศาลนับแสนคน และสร้างจิตสำนึกทางการเมืองแก่มวลชนประชาชนอย่างมาก เช่นนี้ ซึ่งไม่เคยมีครั้งใดในประวัติศาสตร์ไทยที่มีปรากฏการณ์เช่นนี้

๒. ความเป็นมาของพรรค

๒.๑ คณะคอมมิวนิสต์สยาม

ประวัติศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยเริ่มต้นจากการจัดตั้ง ๒ กระแส กระแสที่ ๑ เริ่มจากกลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาทำงานในสังคมไทยตั้งแต่หลังสัญญาบาวริง พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นต้นมา ต่อมาตั้งแต่ทศวรรษที่ ๒๔๕๐ เริ่มเกิดการตื่นตัวทางความคิดทางการเมืองในจีน แล้วส่งผลกระทบต่อการตื่นตัวทางการเมืองของคนจีนในไทย เพราะฉะนั้น ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๐ คนจีนในเมืองไทยนั้น ตื่นตัวด้วยความคิดทางการเมือง ๒ สาย สายแรกก็คือลัทธิไตรราษฎร์ ซึ่งเป็นแบบกระแสธารณรัฐ ที่นำไปสู่การปฏิวัติประเทศจีน ใน ค.ศ. ๑๙๑๑ และส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวชาตินิยมของชาวจีนในเมืองไทย

สายที่สอง ก็คือ มาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ก่อตั้งปี ค.ศ. ๑๙๒๑ (พ.ศ. ๒๔๖๔) และขยายตัวอย่างรวดเร็ว สมาชิกพคท.จำนวนหนึ่งเข้ามาขยายการจัดตั้งในประเทศไทยและเอเชียอาคเนย์ โดยเป้าหมายแรกก็เพื่อจัดตั้งชาวจีนในไทยเพื่อจะไปปฏิวัติประเทศจีน นำมาสู่การก่อตั้งพรรคในเขตเอเชียอาคเนย์ เช่น พรรคคอมมิวนิสต์หนานหยาง ซึ่งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาอาณานิคมทะเลใต้ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสยามโดยตรงก็คือ พรรคที่เรียกว่า คณะใหญ่คอมมิวนิสต์จีนในสยาม ตั้งราว พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งก็คือ พรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาสยาม แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๒ องค์การคอมมิวนิสต์สากล (สากลที่สาม)³ ได้มีมติว่า ผู้ปฏิบัติงานชาวคอมมิวนิสต์ไม่ว่าจะไปอยู่ ประเทศไหน ก็ให้ดำเนินการปฏิวัติก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หนุนช่วยการปฏิวัติในดินแดนนั้นด้วย พวกกลุ่มชาวจีนในประเทศไทยเริ่มต้นคิดทำการปฏิวัติในประเทศไทย นี่คือการละเมิดหนึ่งที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ไทย

กระแสที่สอง มาจากชาวเวียดนามชาตินิยมที่ลี้ภัยในประเทศไทย และได้อาศัยประเทศไทยเป็นฐานในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราช มีผู้นำเช่น ดัง ทักหัว หวอดุง เป็นต้น ซึ่งมีศูนย์กลางการปฏิบัติการที่จังหวัดอุดรธานี ต่อมา ราว พ.ศ. ๒๔๗๒ โฮจิมินห์ ในฐานะของตัวแทนขององค์การคอมมิวนิสต์สากล ได้เข้ามาเคลื่อนไหวในประเทศไทย และในที่สุดก็ได้เป็นตัวแทนในการประสานกลุ่มลัทธิมาร์กซ์ในประเทศไทย โดยประสานกลุ่มคอมมิวนิสต์จีน และคอมมิวนิสต์เวียดนามในสยาม จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้น สมัยนั้นเรียกว่า “คณะคอมมิวนิสต์สยาม” ยังไม่มีคำว่าพรรคไทย คณะคอมมิวนิสต์สยามได้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยมีสหยาหลี หรือ ไววจิ้งกั๊ว ชาวเวียดนามที่เกิดในประเทศไทย เป็นเลขาธิการพรรคคนแรก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กำเนิดของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย มีได้มาจากชาวไทยที่เป็นคนท้องถิ่นโดยตรง แต่กระนั้น ในฐานะที่ชาวจีนและชาวเวียดนามเหล่านี้ ได้อาศัยอยู่ในประเทศไทย และมีจิตใจสากลนิยม ไม่ใช่ชาติ

3. องค์การคอมมิวนิสต์สากล หรือสากลที่สาม เป็นองค์กรกลางของพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศต่าง ๆ หลังการปฏิวัติบอลเชวิคในรัสเซีย องค์การนี้ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๒ โดยมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมการปฏิวัติในขอบเขตทั่วโลก องค์การนี้ยุบเลิกใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

นิยม ความพยายามในการจัดตั้งองค์กรที่มุ่งที่จะปลดปล่อยประชาชน สร้างสังคมใหม่ขึ้นในประเทศไทย จึงต้องถือว่าเป็นสิ่งที่ควรยกย่อง และต้องถือว่าการดำเนินการให้มีการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เป็นสิ่งที่ก้าวหน้า ก่อให้เกิดคุณูปการในการเคลื่อนไหวสังคมนิยมในประเทศไทยเป็นอย่างดี

หลังจากการก่อตั้ง พรรคคอมมิวนิสต์สยามก็เริ่มเคลื่อนไหวให้เกิดการปฏิวัติในประเทศไทย ในระยะแรกมีการแจกใบปลิวเป็นส่วนมาก มีการประชุมและมีการเผยแพร่อุดมการณ์ในหมู่นักเรียนโรงเรียนจีน สมาชิกพรรคจำนวนมากก็ยังเป็นคนเชื้อสายจีนเป็นส่วนใหญ่ คนไทยที่มีบทบาทเด่นในพรรค คือ สวัสดิ์ ผิวขาว ซึ่งเป็นชาวหนองคาย จากเอกสารที่เราค้นพบเกี่ยวกับคณะคอมมิวนิสต์สยามเป็นเอกสารที่ตีพิมพ์เป็นภาษาจีน มีการอธิบายชี้แจงเป้าหมายอย่างชัดเจนว่า มีเป้าหมายที่จะโค่นจักรพรรดินิยม ล้มล้างศักดินา และก่อสร้างรัฐของกรรมกรชาวนาขึ้นมาในสยาม

ในด้านของรัฐบาล หลังจากการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รัฐบาลระบบใหม่ ที่มีประสิทธิภาพในการบริหารกว่าในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ปรากฏว่า หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ได้เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจเพื่อจะปฏิรูปเศรษฐกิจไทย โดยใช้แนวคิดสังคมนิยมสหกรณ์เป็นแนวทาง แต่กลุ่มชนชั้นปกครองที่อนุรักษนิยมไม่อาจยอมรับได้ ดังนั้น จึงได้เกิดการปิดสภาผู้แทน และยึดอำนาจบริหารโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ จากนั้นก็ได้ขับหลวงประดิษฐมนูธรรมออกจากประเทศไทย และได้ออกพระราชบัญญัติเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ฉบับแรก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเล่นงานหลวงประดิษฐมนูธรรม โดยกล่าวหาว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์

ต่อมา คณะราษฎร โดยพ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) และพ.ท.หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) ยึดอำนาจกลับคืนในวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ นำตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับคืนมา แต่ปรากฏว่าไม่มีการใช้เค้าโครงเศรษฐกิจอีก และยิ่งกว่านั้น ก็ไม่มีการยกเลิกกฎหมายคอมมิวนิสต์ เพราะรัฐบาลคณะราษฎรกลับใช้กฎหมายฉบับนี้มาเป็นเครื่องมือเล่นงานการเคลื่อนไหวที่ก้าวหน้าของชาวจีนและชาวเวียดนาม ยิ่งกว่านั้นตั้งแต่

พ.ศ. ๒๔๗๗ รัฐบาลคณะราษฎรก็เริ่มออกรายชื่อหนังสือต้องห้าม เพื่อควบคุมการเผยแพร่ความคิดคอมมิวนิสต์

ปรากฏว่า การเคลื่อนไหวในระยะแรกของพรรคคอมมิวนิสต์สยามนั้นค่อนข้างจะขาดบทเรียน โดยเฉพาะหลังพ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการนำไปปลิวไปแจกตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อโจมตีคณะราษฎร แต่ว่าการทำงานไม่รัดกุม ดังนั้นการรุกรานกลางของพรรคที่เป็นชาวจีนและชาวเวียดนาม จึงถูกจับกุมและเนรเทศหลายครั้ง แต่กระนั้นการที่พรรคเริ่มเคลื่อนไหวในหมู่เยาวชน และจัดตั้งในโรงเรียนจีน ก็ทำให้มีสมาชิกรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชน เข้ามาสู่พรรคมากขึ้นที่จะมีบทบาทต่อมา ก็เช่น ทรง นพคุณ ประเสริฐ เอี้ยวฉาย เล้ง โบราณวงศ์ ชงแจ่มศรี ดำริห์ เรืองสุธรรม เป็นต้น

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ สถานการณ์การเมืองในจีนรุนแรงมากขึ้น จากการที่กองทัพญี่ปุ่นก่อกรณีลูกเกาเจียว เปิดฉากสงครามรุกรานจีนอย่างเป็นทางการ ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์สยามมีการเคลื่อนไหวมากขึ้นที่จะต่อต้านญี่ปุ่น ปรากฏว่า รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามที่ขึ้นบริหารประเทศใน พ.ศ. ๒๔๘๑ มีนโยบายชาตินิยมจัด และปราบปรามการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนอย่างหนัก ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์สยามประสบความเสียหายไม่น้อย องค์การนำของพรรคก็ถูกกวาดล้างจับกุม และบางส่วนถูกเนรเทศ ทำให้สภาพการนำของพรรคอ่อนลงอย่างมาก องค์การจัดตั้งเกิดการแตกแยก ขาดความเป็นเอกภาพ คณะนำของพรรคจึงขอความเห็นจากผู้แทนสากลที่สาม ซึ่งประจำอยู่ที่ฮ่องกง ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ สากลที่สามก็ได้ส่งหลี่ฉีซิ่น ตัวแทนคอมมิวนิสต์สากลภาคตะวันออก เป็นตัวแทนเข้ามาประสานงานกลุ่มต่าง ๆ และตั้งกรรมการพิเศษชุดหนึ่งขึ้นมาบริหาร ทำให้การดำเนินการของพรรคยังคงอยู่

จนกระทั่งเมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ยอมพอนปรนแล้วร่วมมือกับญี่ปุ่น กลุ่มเยาวชนในพรรคคอมมิวนิสต์สยามก็ได้ตัดสินใจที่จะต่อต้านญี่ปุ่น โดยในเดือนที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยนั่นเอง เล้ง โบราณวงศ์ สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์สยาม ได้ออกไปปลิวในนามของ “กลุ่มไทย-อิสสระ” เรียกร้องให้ร่วมมือกันต่อต้านญี่ปุ่น และคัดค้านรัฐบาลจอมพล ป.พิบูล

สงคราม ที่ร่วมมือกับญี่ปุ่น ปรากฏว่าไบปลิวออกมาได้เพียง ๒ ฉบับ คุณ เล็งก็ถูกทางการตำรวจจับกุมเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ถูกส่งฟ้องใน ฐานะกบฏไทยอิสระ และต้องถูกจำคุกตลอดระยะเวลาของสงคราม

แต่กระนั้น ความพยายามในการต่อต้านญี่ปุ่นยังดำเนินต่อไป ในเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้มีการประชุมคณะกรรมการพิเศษ และได้มีมติให้ ดำเนินการคัดค้านสงคราม โดยการปลุกระดมให้ประชาชนต่อต้านญี่ปุ่น และ ต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม จากนั้น ได้มีการออกหนังสือใต้ดินภาษาไทย เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น โดยใช้ชื่อว่า หนังสือพิมพ์ "มหาชน" ซึ่งฉบับปฐมฤกษ์ ออกเมื่อวันกรรมกร ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยมีจิตร เลหวัด หรือ ชิวจิ เป็นบรรณาธิการ ร่วมด้วย ดำริห์ เรื่องสุธรรม วิทย์ อุดมประเสริฐ และ ธง แจ่มศรี การออกหนังสือพิมพ์มหาชน นั้น มีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะเป็นครั้งแรกที่พรรคคอมมิวนิสต์จะมีเอกสารภาษาไทยอย่างเป็นทางการ เพราะ ในระยะก่อนหน้านี้ เอกสารศึกษา ไบปลิว และอื่น ๆ โดยมากจะจัดทำเป็น ภาษาจีน

ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ พรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้ออก หนังสือพิมพ์ใต้ดินภาษาจีนอีกฉบับหนึ่ง ชื่อ *เงินฮัวเป้า* เพื่อเผยแพร่ในหมู่คน จีนในไทย ซึ่งต่อมา หนังสือพิมพ์มหาชนและเงินฮัวเป้า ได้มีบทบาทสำคัญใน การเป็นกระบอกเสียงต่อต้านญี่ปุ่นตลอดระยะเวลาสงคราม สำคัญสำคัญของหนังสือ-พิมพ์เหล่านี้ คือการรายงานข่าวความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น และชี้ถึงชัยชนะของ ฝ่ายสัมพันธมิตร ตลอดจนรายงานการสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในจีนเป็นสำคัญ

๒.๒ สมัชชาพรรคครั้งที่ ๑ และ ๒

ปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ คณะกรรมการพิเศษได้เรียก ประชุมหน่วยลัทธิมาร์กซกลุ่มต่าง ๆ เพื่อกระชับองค์กรและสร้างเอกภาพในด้านการนำ การประชุมนี้เสร็จสิ้นเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม โดยที่ประชุมได้มีมติให้ จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นใหม่ ในชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์ไทย และได้มีการ เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ โดยมีหลี่ฮัว ซึ่งเป็นกรรมการพรรค คอมมิวนิสต์สยาม ได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการพรรคคนใหม่ ต่อมาการประชุม

ครั้งนี้ได้รับการรับรองย้อนหลังให้เป็นการประชุมสมัชชาครั้งที่ ๑ ของพรรค และให้ถือว่าวันที่ ๑ ธันวาคม เป็นวันก่อตั้งพรรคอย่างเป็นทางการ ในขณะที่ ก่อตั้งพรรค มีสมาชิกทั้งหมด ๕๘ คน นโยบายเฉพาะหน้าของพรรคในขณะนั้น คือการสร้างแนวร่วมต่อต้านญี่ปุ่น และรัฐบาลพิบูลสงครามที่ร่วมมือกับญี่ปุ่น โดยเสนอนโยบายต่อต้านญี่ปุ่น ๑๐ ข้อเป็นแนวทาง

เมื่อมีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นมาแล้ว พรรคก็เริ่มส่งสมาชิกลงไปสู่กรรมกร เพื่อปลุกกรรมกรให้ลุกขึ้นกู้ชาติ โดยเฉพาะกรรมกรในโรงงานของ ญี่ปุ่น ซึ่งมีส่วนสำคัญในการส่งกำลังบำรุง ผู้ปฏิบัติงานของพรรคได้นำกรรมกร ให้ใส่ไตรค เครื่องยาง ทำลายเครื่องจักร ทำลายสินค้า เพื่อขัดขวางการดำเนิน สงครามของญี่ปุ่นให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ จากนั้น ผู้ปฏิบัติงานพรรคได้เข้าไป จัดตั้งกรรมกรในโรงงานยาสูบ ซึ่งจะเป็นที่มั่นสำคัญของพรรคในระยะต่อมา นอกจากนี้ ยังมีสมาชิกพรรคเข้าไปอยู่เบื้องหลัง หรือผลักดันการจัดตั้ง ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นมากมาย เช่น ขบวนการไทยถีบ เพื่อทำลายสินค้าของ ญี่ปุ่น เป็นต้น การเคลื่อนไหวของพรรค ได้มีการประสานงานกับขบวนการเสรีไทย ที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๘๖ พรรคก็จัดตั้งองค์กรสหสมาคมกรรมกรกรุงเทพฯ เป็นองค์กรใต้ดิน เพื่อสร้างการนำในหมู่กรรมกรต่อต้านญี่ปุ่นให้เป็นเอกภาพ ในช่วงปลายสงคราม องค์กรนี้ ได้เป็นแกนกลางในการจัดตั้งกองกำลังอาวุธ ต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นมา โดยอาศัยพื้นที่จังหวัดสงขลาเป็นที่มั่น ประสานงานกับ พรรคคอมมิวนิสต์มลายา แต่การสู้รบเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว เพราะสงครามโลก กียุติเสียก่อน ถึงกระนั้นก็ต้องถือว่าการเคลื่อนไหวของพรรคในระยะนี้มีส่วน สำคัญอย่างมากในการสร้างพลังต่อต้านญี่ปุ่นผู้รุกราน ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึก รักชาติบ้านเมืองในสังคมไทย

เมื่อสงครามโลกยุติลง สภาพทางการเมืองไทยเปิดไปสู่ยุคของเสรีภาพ และประชาธิปไตย พรรคคอมมิวนิสต์ได้เลิกกองกำลังติดอาวุธ และได้หันมา ดำเนินการเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผย ในขณะนั้น กลุ่มนักการเมืองฝ่ายสนับสนุน ปรีดี พนมยงค์ ได้จัดตั้งพรรคการเมืองชื่อพรรคสหชีพขึ้น โดยมีนโยบายในเชิง สังคมนิยมสหกรณ์ วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร

ซึ่งเป็น ส.ส.พรรคประชาธิปัตย์จากสุราษฎร์ธานี ได้เสนอญัตติให้เลิกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ ซึ่งได้รับการรับรองจากรัฐสภาด้วยเสียง ๕๗ ต่อ ๔๗ หลังจากนั้น ประเสริฐ ทรัพย์สุนทรก็ได้ตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในรัฐสภา โดยมีตนเองเพียงคนเดียว ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร จึงได้ชื่อว่าเป็น ส.ส.พรรคคอมมิวนิสต์ไทยในรัฐสภาคนแรกและคนเดียวในประวัติศาสตร์ไทย

ในระบอบนี้ งานเคลื่อนไหวของพรรคได้ส่งอิทธิพลอย่างสำคัญ โดยเฉพาะในหมู่กรรมกร โดยบุคคลที่เป็นแกนนำก็เช่น ชาญ อุดมประเสริฐ นิตย์ พงษ์ดาบเพชร ดำริห์ เรืองสุธรรม เป็นต้น องค์การจัดตั้งกรรมกรของพรรค ซึ่งก่อตั้งมาตั้งแต่ช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้เป็นแกนกลางในการรวมตัวของสมาคมกรรมกรและสหภาพแรงงานต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ แล้วตั้งขึ้นเป็น "สหอาชีวะกรรมกรกรุงเทพฯ" ซึ่งแบ่งออกเป็นฝ่ายกรรมกรจีน และฝ่ายกรรมกรไทย สำหรับฝ่ายกรรมกรไทยนั้นมีดำริห์ เรืองสุธรรมเป็นประธาน และมีवास สุนทรจามรเป็นที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมาย มีการเปิดสำนักงานใหญ่ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และมีการเฉลิมฉลองสดุดีวันกรรมกรวันที่ ๑ พฤษภาคม ครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ และเฉลิมฉลองใหญ่อีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ในระยะนี้ นอกเหนือจากการจัดตั้งองค์กรของกรรมกร ผู้ปฏิบัติงานพรรคได้จัดตั้งองค์กรเยาวชน นักเรียน นักศึกษา และองค์กรสตรี ขึ้นด้วย ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการจัดตั้งองค์กรลักษณะเช่นนี้

ที่สำคัญ หนังสือพิมพ์มหาชนของพรรคได้ยกระดับมาเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์อย่างเปิดเผย เพื่อรายงานข่าวสารการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกรไทย รายงานชัยชนะของการปฏิวัติในประเทศจีน และเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยม หนังสือพิมพ์มหาชนนี้ ได้จดทะเบียนให้ไว้โรจน์ อาไฟเป็นเจ้าของ คักดี สุภาเกษมเป็นบรรณาธิการ และพิมพ์ที่โรงพิมพ์อุทัยของพรรค ซึ่งอุทัย เทียมบุญเลิศเป็นผู้รับผิดชอบ นอกจากนี้ พรรคได้เปิดเผยชื่อของประพันธ์ วีระศักดิ์ในฐานะโฆษกของพรรค ที่จะแถลงท่าทีของพรรคต่อสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะการประกาศหลักการ ๑๐ ข้อ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่จะสร้างแนวร่วมประชาธิปไตยกับทุกพรรค ที่จะฟื้นฟูประเทศจากภาวะสงคราม และสร้างประเทศให้รุ่งเรืองต่อไป

พรรคยังได้ตั้งสำนักพิมพ์มหาชน สำหรับพิมพ์หนังสือก้าวหน้าออกมาสู่ท้องตลาดด้วย หนังสือที่พิมพ์ออกเผยแพร่ในระบอบนี้ ก็เช่น *กำหนดการคอมมิวนิสต์* ของ เสนาะ พานิชย์เจริญ ซึ่งแปลมาจาก *The Communist Manifesto* ของคาร์ล มาร์กซ นอกจากนี้ ก็มี *ชีวะทัศน์* ของ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ซึ่งเป็นเอกสารศึกษาสำคัญ สำหรับเรื่องอื่น ๆ ที่ตีพิมพ์ก็เช่น *หลักชัย* และ *ทางออกของไทย* โดย พ.ณ สุโขทัย *หลักสถิติเลนิน* ของ ไพรัช บำรุงวาทิ *มติกู้เอกราช* และ *วิวัฒนาการของสังคม* โดย เตชะ รัตนโยธิน *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ของ อรรถภูมิ พรหมขมภู และ *ประวัติการปฏิวัติรัสเซีย* ของ วิโรจน์ อำไพ เป็นต้น การเผยแพร่ของหนังสือพิมพ์มหาชน และการเผยแพร่หนังสือของสำนักพิมพ์ดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากที่ทำให้ความรู้ลัทธิมาร์กซเผยแพร่ในประเทศไทยมากขึ้น หนังสือพิมพ์มหาชนและสำนักพิมพ์ยังคงมีบทบาทอยู่จนถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๓ จึงได้ปิดตัวลง

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเคลื่อนไหวของฝ่ายสังคมนิยมในสังคมไทย ไม่ได้ยุติลงหลังจากการรัฐประหารเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ นอกจากหนังสือพิมพ์มหาชนจะยังพิมพ์เผยแพร่ต่อไปแล้ว สหอาชีพกรรมกรยังมีบทบาทต่อมากอีกอย่างน้อย ๑ ปี หลังการรัฐประหาร รัฐบาลไม่ได้จัดการปัญหาโดยการยุบสหอาชีพกรรมกร หากแต่ใช้วิธีแทรกแซง ตั้งองค์กรกรรมกรของรัฐขึ้นมาแข่ง บรรยายภาพเสรีภาพในทางความคิดนั้นยังคงอยู่ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ พรรคคอมมิวนิสต์ได้เริ่มที่จะส่งผู้ปฏิบัติงานลงเคลื่อนไหวชนบทเพื่อจัดตั้งชาวนาเป็นครั้งแรก ผู้ปฏิบัติงานสำคัญที่เดินทางสู่ชนบทในขณะนั้น ก็เช่น เจริญวรรณงาม ชง แจ่มศรี ประสิทธิ์ ตะเพียนทอง ประสิทธิ์ แซ่เบ๊ ประจวบ เรืองรัตน์ เป็นต้น ไปเป็นแกนจัดตั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้มีความพยายามจัดตั้งองค์กรชาวนา ในชื่อว่องการไทยกู้ชาติ เพื่อนำการเคลื่อนไหว สำหรับในเขตภาคใต้ ประสิทธิ์ เทียนศิริ ไสว มาลัยเวช หู่ แซ่ลิ้ม และกลุ่มจังหวัดตรัง ยังคงดำเนินการเคลื่อนไหวอยู่

ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๙๒ สุภา ศิริमानนท์ ซึ่งเป็นปัญญาชนสำคัญคนหนึ่ง ได้เป็นบรรณาธิการออกวารสาร *"อักษรสาส์น"* วารสารฉบับนี้ดำรงอยู่จนกระทั่งถึงเวลาที่รัฐบาลก่อการปราบปรามครั้งใหญ่เดือนพฤศจิกายนพ.ศ.

๒๔๔๕ ที่สำคัญคือ วารสารเล่มนี้พัฒนาจากจุดเริ่มต้นที่เป็นหนังสือโน้มนำทางชาวต่างประเทศที่ค่อนข้างเสรีนิยม แต่เมื่อออกเผยแพร่นานเข้า แนวโน้มของหนังสือก็เข้าไปในทางสังคมนิยมมากยิ่งขึ้น และได้กลายเป็นเวทีของปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ อิศน์ พลจันทร์ สมัคร บุราวาส เสนาะ พาณิชยเจริญ และรวมถึงกวีรุ่นใหม่ เช่น ทวีป วรดิลก เป็นต้น งานเขียนเชิงทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์ที่ได้ถูกเผยแพร່ผ่าน “อักษรสาส์น” ได้ส่งผลที่สำคัญไม่น้อยในการสร้างขบวนการสังคมนิยม และสร้างเอกสารศึกษาแก่พรรคคอมมิวนิสต์ไทย

การพัฒนาที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของพรรคในระบะนี้ ก็คือ การขยายการจัดตั้งเข้าสู่ขบวนการนักศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากหลังรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กลายเป็นสถาบันที่ถูกจับตาโดยรัฐบาล ด้วยเหตุผลว่า มหาวิทยาลัยนี้ เป็นฐานทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้นำที่ถูกโค่นอำนาจไป ภายใต้อำนาจอันกดดันเช่นนี้ ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยตื่นตัวขึ้นอย่างมาก นักศึกษาหลายคนได้เริ่มสนใจลัทธิมาร์กซ์ และเข้าสู่วงค์กรจัดตั้งของพรรค ทำให้งานของพรรคในกลุ่มนักศึกษาเริ่มขยายตัว ผู้ปฏิบัติงานของพรรคได้จัดตั้งองค์กร สันนิบาติเยาวชนแห่งประเทศไทยขึ้น โดยมี ประจวบ อัมพะเสวต เป็นผู้ประสานงาน ซึ่งการเคลื่อนไหวในขบวนการนักศึกษาจะทำให้พรรคได้ผู้ปฏิบัติงานรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชนเข้าร่วม เช่น ผิน บัวอ่อน อุดม เจริญวัฒน์ เปลื้อง วรณศรี อาทร พุทธิสมบูรณ์ สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ ผิงโพธิ์ บุญเลี้ยง ไวยุรย์ สินธุฉินธ์ เป็นต้น

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เช่นนี้เอง ได้นำมาสู่การขยายสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย โดยการชักชวนบุคคลสำคัญเข้ามาร่วมกับพรรค เช่น ปั่น แก้วมัตย์ สมาชิกสภาผู้แทนพรรคสหชีพ พ.ท.พโยม จุลานนท์ นายทหารฝ่ายก้าวหน้า อิศน์ พลจันทร์ ปัญญาชนคนสำคัญ วาส สุนทรจามร และสุน์ กิจจำนงค์ นักต่อสู้รุ่นเก่า เป็นต้น การเข้าร่วมของบุคคลเหล่านี้ พร้อมด้วยกรับกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ทำให้พรรคเปลี่ยนจากพรรคของกลุ่มลูกหลานจีน ไปสู่พรรคที่หลากหลายด้วยปัญญาชน กรรมกร และนักเคลื่อนไหวชาวไทย

เหตุการณ์ที่สำคัญอย่างยิ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ก็คือ ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในการปฏิวัติประเทศจีนในเดือนตุลาคม ทำให้เกิดประเทศสังคมนิยมใหม่ในเอเชียที่มีผลสะท้อนอย่างมาก กรณีนี้เป็นสถานการณ์ที่ปลุกเร้าการปฏิวัติในประเทศไทย ให้เห็นว่า การปฏิวัติในประเทศกึ่งเมืองขึ้นสามารถที่จะได้รับชัยชนะ และสถาปนาสังคมใหม่ขึ้นได้ ระหว่างที่สถานการณ์ปฏิวัติในจีนคืบหน้าไป พรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาไทย ได้ออกวารสารชื่อ *ไมตรีสาร* เพื่อโฆษณาชี้ให้เห็นชัยชนะของการปฏิวัติจีน ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ พรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาไทย มีมติให้ยุบเลิกองค์กร โดยสมาชิกจำนวนหนึ่งเดินทางกลับประเทศจีน เพื่อไปสร้างสรรค์ประเทศ ส่วนอีกจำนวนหนึ่ง ที่เป็นลูกจีนในไทย ได้อินมาสู่พรรคคอมมิวนิสต์ไทย ทำให้มีผู้ปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น และการนำของพรรคฝ่ายไทยก็เป็นอิสระอย่างชัดเจน หลี่ฉีซัน และหลี่ฮวา ก็เดินทางกลับไปสร้างสรรค์ประเทศจีนด้วย และได้โอนการนำมาให้สหภาพไทยรับผิดชอบแทน ซึ่งทรง นพคุณ ได้รับเลือกให้รักษาการเลขาธิการพรรคเพื่อจัดเตรียมการประชุมสมัชชาพรรคครั้งใหม่

ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เกิดสงครามเพื่อรวมประเทศในเกาหลี โดยพรรคคอมมิวนิสต์เกาหลีซึ่งมีฐานอยู่ในเกาหลีภาคเหนือได้ยกกองทัพลงยึดภาคใต้เพื่อรวมประเทศให้เป็นเอกภาพ แต่รัฐบาลสหรัฐอเมริกากลับเห็นว่า สงครามนั้นเกิดจากการรุกรานของคอมมิวนิสต์ เป็นเรื่องของคอมมิวนิสต์เกาหลีเหนือ ที่จะผนวกเกาหลีใต้ซึ่งเป็นโลกเสรี จึงได้ส่งทหารเข้าแทรกแซงเพื่อต่อต้านการรวมเกาหลี รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามของไทย ตัดสินใจที่จะเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาเต็มที่ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้มีการลงนามในสัญญามิตรภาพและความร่วมมือระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้น รัฐบาลไทยก็ได้ส่งทหารไทยไปร่วมรบเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสหรัฐในเกาหลีด้วย

ปรากฏกลุ่มปัญญาชนที่ก้าวหน้าในสังคมไทย ไม่เห็นด้วยกับการรุกรานในลักษณะนี้ จึงได้มีการเคลื่อนไหวที่จะคัดค้านการรุกรานเกาหลีของสหรัฐอเมริกา และเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาเกาหลีโดยสันติวิธี ได้มีการจัดตั้งขบวนการรณรงค์อย่างจริงจัง ในชื่อว่าขบวนการสันติภาพแห่งประเทศไทย โดยมีการประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งมีประธานคือนาย

แพทย์เจริญ สืบแสง นอกจากนี้มีปัญญาชนสำคัญเข้าร่วมเช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ สมักร บุราวาส มีผู้นำพระสงฆ์เข้าร่วม คือ พระมหาติลก สุวรรณรัตน์ แห่งวัดมหาธาตุ ขบวนการสันติภาพได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยเลิกสนับสนุนอเมริกาในการก่อสงครามรุกราน โดยให้ถอนทหารจากเกาหลี และใช้นโยบายเป็นกลาง พรรคคอมมิวนิสต์ไทยได้นำกำลังของตนเข้าร่วมการเคลื่อนไหวอย่างเต็มที่ โดยให้ส.ท.เริง เมฆไพบูลย์ และปิ่น แก้วมาตย์ เข้าร่วมเป็นกรรมการสันติภาพ และยังระดมผู้ปฏิบัติงานและมวลชนของพรรคในต่างจังหวัด ให้เข้าร่วมในการลงนามคัดค้านสงคราม การเคลื่อนไหวสันติภาพนี้ จึงเป็นการระดมเคลื่อนไหวกำลังประชาชนอย่างมากเป็นครั้งแรก เพื่อให้ประชาชนไทยได้มีส่วนในการคัดค้านสงคราม และต่อต้านจักรวรรดินิยมร่วมกับประชาชนผู้รักสันติภาพทั่วโลก

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มปัญญาชนสังคมนิยมอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ไม่พอใจรัฐบาลเผด็จการของจอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงได้ก่อตั้ง “ขบวนการกู้ชาติ” ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้วิธีการก่อรัฐประหาร โค่นอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ปัญญาชนกลุ่มนี้ก็เช่น สุภัทร สุคนธาภิรมย์ สุพจน์ ด้านตระกูล สุชาติ ภูมิบริรักษ์ เป็นต้น กลุ่มขบวนการกู้ชาติ ได้ชักชวนให้น.ต.พ่วงเพ็ชร บุษยรัตน์มาเป็นผู้นำ และได้ชักชวนกลุ่มเจ้าหน้าที่เรือจำนวนหนึ่งเข้าร่วมได้สำเร็จ และได้มีผู้ปฏิบัติงานของพรรค เช่น ปิ่น แก้วมาตย์ ไสว มาลัยเวช ประสานงานอยู่ด้วย แต่กระนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้เข้าร่วม และสนับสนุนขบวนการกู้ชาติอย่างเป็นทางการ

ภายใต้กระแสนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้จัดการประชุมสมัชชาครั้งที่สองขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ ในที่ประชุมครั้งนี้ ได้มีการปรับชื่อพรรคเป็น “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” ได้ยอมรับบทเรียนการปฏิวัติจากประเทศจีน โดยรับเอา “ความคิดเหมาเจ๋อตง” เป็นความคิดที่นำของพรรคเช่นเดียวกันลัทธิมาร์กซ-เลนิน และผ่านมติให้สนใจชนบทมากขึ้น เพื่อเน้นการจัดตั้งชวานาเพราะถือว่า “ชวานาเป็นหัวพหุลวง เป็นพลังดันสำคัญที่สุดของการปฏิวัติ” การปฏิวัติจะดำเนินไปได้ด้วยการสร้างพันธมิตรระหว่างกรรมกรและชวานาให้แน่นแฟ้น นอกจากนี้ ที่ประชุมได้เลือกให้ทรง นพคุณ หรือประ-

สงค์ วงศ์วิวัฒน์ เป็นเลขาธิการพรรค ส่วนกรรมการบริหารก็ได้แก่ พายัพ อังคสิทธิ์ อุดม สีสวรรณ ประเสริฐ เอี้ยวฉาย และ ดำริห์ เรืองสุธรรม

หลังจากการประชุม พรรคได้ออกวารสารสังฆธรรมเพื่อเผยแพร่แนวทางของพรรค โดยให้ผืน บัวอ่อน เป็นบรรณาธิการ แต่ปรากฏว่าวารสารนี้ออกได้เพียง ๑๐ ฉบับ ก็ถูกปิด และตัวบรรณาธิการถูกตามจับ เพราะเกิดเหตุการณ์วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เมื่อ รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตัดสินใจที่จะกวาดล้างปราบปรามทั้งขบวนการสันติภาพ และขบวนการกู้ชาติ จึงได้ออกกวาดล้างจับกุมปัญญาชน นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา และฝ่ายค้าน รัฐบาลนับร้อยคน ในจำนวนที่ถูกจับทั้งหมดนี้ รัฐบาลได้สั่งฟ้องดำเนินคดีเป็นจำนวน ๕๒ คน ซึ่งมีสมาชิกพรรคอยู่หลายคน เช่น ประสิทธิ์ เทียนศิริ ชาย เองกุล ไสว มาลัยเวช มงคล ณ นคร สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ เปลื้อง วรณศรี และกลุ่มผู้นำชาวนาหมู่บ้านคูซอด เช่น ภู ไชยชาญ เป็นต้น ในระหว่างการกวาดล้างจับกุม รัฐบาลได้เสนอพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ฉบับใหม่ออกใช้ โดยนำเอากฎหมายว่าด้วยการกระทำความไม่ใช่อเมริกัน ของสหรัฐมาดัดแปลง ดังนั้น ในระยะนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ไทยจึงต้องหลบหลีกเคลื่อนไหวใต้ดิน

ในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่สอง ได้ตกลงให้ส่งผู้ปฏิบัติงานของพรรคไปศึกษาที่สถาบันลัทธิมาร์กซ์ที่กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ดังนั้น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ ผู้ปฏิบัติงานพรรคเริ่มเดินทางไปจีนทีละชุด จากนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่อผู้ปฏิบัติงานพรรคไปถึงปักกิ่งเรียบร้อยแล้ว ก็ได้มีการเปิดการศึกษาอย่างเป็นทางการ โดยมีผู้ปฏิบัติงานเข้าร่วมการศึกษา ๕๒ คน การศึกษาลัทธิมาร์กซ์นี้ดำเนินการอยู่ราว ๒ ปี แต่ผู้ปฏิบัติงานก็ตกค้างที่จีนจนกระทั่งราว พ.ศ. ๒๕๐๐ ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้จึงเริ่มเดินทางกลับประเทศไทย และกลุ่มนักเรียน สถาบันลัทธิมาร์กซ์ หลายคนจะกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญภายในพรรคต่อมา โดยเฉพาะคณะกรรมการศึกษา ซึ่งเป็นผู้ประสานงานการศึกษาอันได้แก่ วิรัช อังคถาวร ธง แจ่มศรี เจริญ วรณนาม วิโรจน์ อ่ำไพ และ เซาว์ พงษ์พิชิต

ในระยะเวลาที่ศึกษาที่สถาบันลัทธิมาร์กซ์นี้เอง ได้เกิดการต่อสู้ในด้านแนวทางภายในพรรคครั้งแรก เนื่องจากประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ได้เสนอรูปแบบการต่อสู้ลักษณะอื่น ที่เรียกว่า “แนวทางแนวร่วม” โดยเสนอให้พรรคสร้างแนวร่วมเพื่อ

ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในทางสันติก่อน แต่กลุ่มนักศึกษาสถาบันลัทธิมาร์กซส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย เนื่องจากเห็นว่า ประเทศไทยนั้นปกครองด้วยระบอบเผด็จการทหาร และวิตรอนสิทธิประชาธิปไตยของประชาชน การต่อสู้อย่างสันติจึงเป็นการเพ้อฝัน ประเสริฐ ทรัพย์สุนทรเองถูกวิจารณ์ว่าเป็นพวกค่านพรอค และมีความเห็นที่ผิดพลาด เขาจึงแยกตัวออกจากพรรค เดินทางกลับประเทศไทย และถูกจับกุมใน พ.ศ. ๒๕๐๓

สำหรับในประเทศไทย การเคลื่อนไหวของพรรคยังดำเนินต่อไป โดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ อุดม สีสุวรรณ และ ล้วน บัณน้อย ได้ออกหนังสือชื่อ “เศรษฐกิจ” เป็นวารสารในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อเผยแพร่ความรู้วิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ไทย นอกจากนี้ ในงานด้านอื่น ๆ ได้รับผลกระทบอยู่บ้างจากการที่พรรคส่งผู้ปฏิบัติงานไปอยู่ต่างประเทศมากเกินไป แต่งานทั้ง ๓ ด้านของพรรคก็ยังคงรุดไปข้างหน้า นั่นคือ งานนักศึกษา งานกรรมกร และงานชนบท ในส่วนงานนักศึกษา การจัดตั้งของพรรคขยายออกไป และได้ผู้ปฏิบัติงานใหม่เข้าร่วมทั้งจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในส่วนงานกรรมกร พรรคได้ส่งผู้ปฏิบัติงานหญิงของพรรคเข้าสู่โรงงานทอผ้า ซึ่งกำลังเฟื่องฟูโดยเฉพาะที่โรงงานปั่นด้ายวัดสร้อยทอง และโรงงานทอผ้ากรุงเทพฯบางซื่อ สำหรับงานในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ก็ยังคงดำเนินต่อไป

พ.ศ. ๒๕๔๘ เมื่อรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เปิดให้มีบรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอีกครั้ง การเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายประชาชนขยายตัวมากขึ้น ในระยะนี้ กลุ่มนักการเมืองที่ก้าวหน้าได้ตั้งพรรคการเมืองแนวทางสังคมนิยมขึ้น นั่นคือ เทพ โชติหนูชิต ได้ตั้งพรรคเศรษฐกิจขึ้น โดยชูคำขวัญว่า “เศรษฐกิจเหนืออื่นใด” นอกจากนี้ยังมีพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยสุเทพ สัจจุลเป็นหัวหน้าพรรค พรรคสังคมนิยม มีวิศิษฐ์ ศรีภัทรเป็นหัวหน้าพรรค และพรรคขบวนการไฮด์ปาร์ค โดยทวีศักดิ์ ตริพลีเป็นหัวหน้าพรรค ต่อมาทั้ง ๔ พรรค ได้รวมกันเป็นแนวร่วมสังคมนิยม ทำการเคลื่อนไหวเพื่อนำเสนอนโยบายสังคมนิยม และคัดค้านจักรพรรดินิยมอเมริกาในสถานการณ์เช่นนี้ พรรคคอมมิวนิสต์จึงได้อำนวยความสะดวกให้มีการออกนิตยสารรายสัปดาห์ “ปฏิวัติ” ซึ่งจะเสนอเนื้อหาสาระด้านข่าวสารและการเมือง โดยมีเปลื้อง วรรณ-

ศรีเป็นบรรณาธิการ และนิตยสาร “ปิตุภูมิ” นี้เอง จะเป็นแกนสำคัญในการเคลื่อนไหวโจมตีสหรัฐอเมริกา เสนอนโยบายต่างประเทศแบบเป็นกลาง และรายงานความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการรุกราน และต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ พรรคก็ได้ออกนิตยสารรายเดือนชื่อ *สายธาร* โดยมีอค์นี่ พลจันทร์เป็นบรรณาธิการ

นอกจากนี้ งานเคลื่อนไหวกรรมกรของพรรคก็ฟื้นตัวอีกครั้ง โดยกรรมกรฝ่ายที่ก้าวหน้าได้จัดตั้งเป็น กรรมกร ๑๖ หน่วย โดยมีเป้าหมายในการเคลื่อนไหวก็คือ การผลักดันให้มีการออกพระราชบัญญัติแรงงาน และสนับสนุนให้วันที่ ๑ พฤษภาคม เป็นวันกรรมกรแห่งชาติ และพรรคได้อำศัยทิศทางในการเคลื่อนไหวเช่นนั้น ขยายสมาชิกในหมู่กรรมกร ปรากฏว่าเป้าหมายในการเคลื่อนไหวบรรลุผล เพราะรัฐบาลได้ยอมประกาศให้วันที่ ๑ พฤษภาคม เป็นวันกรรมกรอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๙๙ ดังนั้นงานวันกรรมกรในปีนี้ จึงได้กลายเป็นงานฉลองขนาดใหญ่ที่สนามหลวง ต่อมา รัฐบาลก็ได้ผ่อนปรน โดยการประกาศใช้กฎหมายแรงงานรับรองสิทธิของกรรมกรใน พ.ศ. ๒๕๐๐ และในปีนี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็มาร่วมงานวันกรรมกรที่ ๑ พฤษภาคม ด้วยตนเอง

แต่ยุคแห่งการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยดำรงอยู่ได้ไม่นาน เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก่อการรัฐประหารโค่นรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ในระยะแรก จอมพลสฤษดิ์ยังคงผ่อนปรนต่อบรรยากาศประชาธิปไตย แต่ต่อมา ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ จอมพลสฤษดิ์ก็ได้นำการรัฐประหารครั้งที่สอง แล้วสถาปนาอำนาจเผด็จการอย่างทั่วด้าน ยุคนี้จึงนับว่าเป็นยุคมืดทางการเมืองไทยอย่างแท้จริง จอมพลสฤษดิ์ปกครองด้วยอำนาจเผด็จการ โดยไม่มีพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง และมีธรรมนูญการปกครองซึ่งมีมาตรา ๑๗ ให้อำนาจสิทธิขาดแก่นายกรัฐมนตรี ในการสั่งประหารชีวิต ได้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการทางศาล หลังจากขึ้นครองอำนาจ จอมพลสฤษดิ์ก็ได้สั่งกวาดล้างครั้งใหญ่ จับกุมปัญญาชน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมืองฝ่ายค้าน นิสิตนักศึกษา กรรมกร ตลอดจนประชาชนทั่วไป เข้าคุกในข้อหาคอมมิวนิสต์จำนวนกว่าพันคน ซึ่งส่วนมากจะถูกขังคุกนานหลายปี โดยไม่มีการไต่สวนดำเนินคดี ในจำนวนนี้ สมาชิกพรรคที่เคลื่อนไหวเปิดเผย

หลายคน ก็ถูกจับเข้าคุก เช่น อุดม สีสุวรรณ ล้วน บัณฑิตน้อย เปลื้อง วรรณศรี รวมทั้งผู้ปฏิบัติงานรุ่นใหม่ เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ประวุฒิ ศรีมันตะ เป็นต้น สำหรับคนอื่นที่เหลือ เช่น อัสนี พลจันทร์ ไสว มาลัยเวช พ.ท.ไพยม จุลานนท์ ก็ต้องหลบหนีซ่อนตัว และต่อมาก็ได้เดินทางเข้าสู่เขตชนบท

ดังนั้น การยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ทำให้งานในเมืองของพรรคประสบความเสียหายอย่างมาก พรรคจึงต้องเน้นงานชนบทมากขึ้น ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานพรรคทั้งที่เป็นผู้ปฏิบัติงานในประเทศ และส่วนที่กลับมาจากการศึกษาในประเทศจีน ก็ได้กระจายออกสู่ชนบททั่วประเทศ เช่น เจริญวรรณงาม ธง แจ่มศรี และ ปิ่น แก้วมาตย์ ไปเคลื่อนไหวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาญ อุดมประเสริฐ ไปเคลื่อนไหวในภาคเหนือ รวม วงษ์พันธ์ และผิน บัวอ่อน เคลื่อนไหวในภาคกลาง สำหรับ ประสิทธิ์ เทียนศิริ พร้อม สุวรรณน้อย และสิน เต็มลิ้ม ไปเคลื่อนไหวในภาคใต้ สำหรับเขตส่วนกลางกรุงเทพฯ รับผิดชอบโดยคณะกรรมการเมือง ซึ่งนำโดยทรง นพคุณ และประเสริฐ เอี้ยวฉาย โดยงานในเมืองที่ยังไม่เสียหาย โดยเฉพาะในส่วนงานกรรมการ แลงานนักศึกษา ยังคงตรึงกำลังไว้ แต่ให้ลดการเคลื่อนไหวเปิดเผยเพื่อรักษากำลัง

ปรากฏว่ารัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้สร้างภาพผิคอมมิวนิสต์ขึ้น และพยายามปราบปรามอย่างรุนแรง โดยใช้มาตรา ๑๗ ประหารชีวิตผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์โดยไม่มีการไต่สวน เริ่มจากการประหารตั้งแต่ ศุภชัย ศรีสติ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นการประหารโดยปราศจากความผิด เพราะศุภชัยมิได้เกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด และไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน แต่จอมพลสฤษดิ์อ้างว่า ศุภชัย ศรีสติเป็น “คอมมิวนิสต์ต่างประเทศ” จึงต้องประหารชีวิต ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้สั่งประหารครอง จันดาวงศ์ และทองพันธ์ สุทธิมาศ ซึ่งเป็นนักการเมืองฝ่ายสังคมนิยมที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ในระยะนี้ งานชนบทของพรรคในภาคเหนือประสบปัญหา เพราะชาญ อุดมประเสริฐซึ่งเคลื่อนไหวอยู่ในภาคเหนือถูกจับกุมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้ด้วย

๒.๓ ยุคแห่งการต่อสู้ด้วยอาวุธ

ท่ามกลางบรรยากาศเผด็จการนี้เอง ในวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๔ พรรคคอมมิวนิสต์ได้ลอบจัดให้มีการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ ๓ ขึ้นที่กรุงเทพมหานครโดยมีผู้แทนหน่วยต่าง ๆ เข้าร่วมประชุมราว ๓๐ คน ที่ประชุมได้ผ่านมติแก้ไขระเบียบการพรรค และเข็มมุ่งที่จะให้ดำเนินการต่อสู้ทุกรูปแบบ โดยใช้ชนบทอันกว้างใหญ่เป็นฐาน ปลุกระดมชาวนาให้ลุกขึ้นต่อสู้ ที่ประชุมได้มีการถกเถียงกันในเรื่องการสร้างพรรค เพราะกรรมการบางส่วนเสนอให้สร้างพรรคให้มีลักษณะประชาธิปไตยมากขึ้น เพราะวิตกว่าพรรคมีลักษณะเป็นแบบจีนมากเกินไป การผลักดันนี้เอง ทำให้มิตร สمانนท์ หรือเจริญ วรรณงาม ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการพรรค สำหรับคณะกรรมการเมืองของพรรคคนอื่นที่ได้รับเลือก ก็ได้แก่ พายัพ อังคสิทธิ์ ทรง นพคุณ ธง แจ่มศรี ประสิทธิ์ ตะเพียนทอง รวม วงษ์พันธ์ และวิชัย อ่วมพันธ์ุเจริญ

หลังจากการประชุมครั้งนี้ พรรคได้ตระเตรียมที่จะก่อตั้งกองทัพบกขึ้นในชนบท และได้ตั้งโรงเรียนการทหารของพรรคในเขตลาว โดยให้ประสิทธิ์ ตะเพียนทองไปเป็นผู้ประสานงาน และต่อมาก็ได้เปิดโรงเรียนการทหารที่เวียดนามเหนือ โดยเปิดฝึกอบรมรุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ปรากฏว่านานาภาคกลางของพรรคเริ่มประสบปัญหาเมื่อรวม วงศ์พันธ์ุ สมาชิกกรรมการเมืองถูกจับที่สุพรรณบุรี และถูกคำสั่งประหารชีวิตในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ กรณีเหล่านี้ทำให้คณะกรรมการเมืองของพรรคตัดสินใจเร่งปรับขบวน โดยถอนผู้ปฏิบัติงานเข้าสู่ชนบทมากขึ้น และตระเตรียมที่จะย้ายศูนย์กลางไปอยู่ในชนบท เพื่อลดความเสี่ยงต่อการถูกปราบปราม และในที่สุดก็ได้ย้ายศูนย์กลางไปสู่เขตภูพาน ซึ่งเป็นเขตงานแรก of พรรคที่มีความเข้มแข็ง และเขตงานภูพานนี้เอง ที่นักการเมืองและปัญญาชนสำคัญหลายคน ได้เดินทางเข้าร่วมกับพรรค เช่น ประภาส คงสมัย อดีต ส.ส.ตรัง จิตร ภูมิศักดิ์ ปัญญาชนปฏิวัติคนสำคัญ และสมพงษ์ พิงประดิษฐ์ ข้าราชการกระทรวงต่างประเทศ ประจำสถานทูตไทยในเยอรมนีตะวันตก ซึ่งได้เดินทางเข้าสู่เขตภูพานโดยตรง นอกจากนี้ ยังมี สอน มงคล บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสียงอ่างทอง เป็นต้น

ในระยะนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้เปิดสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่ง

ประเทศไทย (วิทยุ สปท.) เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยฐานออกอากาศอยู่ในเวียดนามเหนือ พรรคได้มอบหมายให้ทัศนีย์ พลจันทร์ มาเป็นผู้รับผิดชอบในระยะแรก ต่อมา ก็ได้มีการเปลี่ยนผู้รับผิดชอบเป็นศักดิ์ สุภาเกษม และได้ย้ายสถานีกระจายเสียงไปอยู่ในจีน ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ เพราะสถานการณ์สงครามในเวียดนามเหนือรุนแรงขึ้นมาก จนอาจจะไม่ปลอดภัย วิทยุสปท.นี้จะมีบทบาทสูงมากในระยะต่อมา คือเป็นทั้งเครื่องมือโฆษณาที่กว้างที่สุดของพรรค และเป็นเครื่องมือในการประสานเขตงานต่าง ๆ ของพรรคที่กระจายกันอยู่ตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘ พรรคได้ประกาศก่อตั้งแนวร่วมรักชาติไทยขึ้น โดยมีพ.ท.พโยม จุลานนท์เป็นประธาน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างองค์กรแนวร่วมขึ้นเป็นผู้นำการปฏิวัติเช่นเดียวกันกับขบวนการปลดปล่อยลาว ในขณะที่การเตรียมการจัดตั้งกองกำลังอาวุธของพรรคได้ดำเนินมาก่อนหน้านี้แล้ว ทั้งในภาคอีสานเหนือ อีสานใต้ ภาคเหนือ ภาคใต้ และ ภาคกลาง จนเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้เกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจของรัฐบาลกับกองกำลังของพรรคที่หมู่บ้านนาบัว อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ซึ่งถือเป็นการแตกเสียงปืนครั้งแรก ดังนั้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ พรรคได้เปิดประชุมคณะกรรมการเมืองขยายวงที่ภูพาน เพื่อพิจารณาปัญหานี้ และได้มีมติ ๒๕๐๘ ให้ประกาศการต่อสู้ด้วยอาวุธในเขตชนบทอย่างเป็นทางการ เพื่อป้องกันตนเองและตอบโต้การปราบปรามของฝ่ายอำนาจรัฐ แต่ให้เปิดที่ละเขต ในเงื่อนไขที่เป็นไปได้ จากนั้นก็ประกาศให้วันที่ ๗ สิงหาคมเป็นวันเสียงปืนแตกและเป็นวันเริ่มต้นของสงครามประชาชนในประเทศไทย นอกจากนี้ ยังได้ประกาศตั้งกองกำลังอาวุธของฝ่ายประชาชนในชื่อว่า “พลพรรคประชาชนต่อต้านอเมริกาแห่งประเทศไทย” (พล.ปตอ.)

ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ งานของพรรคได้รับความเสียหายอย่างมาก จากการที่ ผิน บัวอ่อน ผู้รับผิดชอบเขตภาคกลางถูกจับกุม ต่อมาธง แจ่มศรี และวิชัย อ่วมพันธุ์เจริญ ซึ่งเป็นกรรมการกรมการเมืองก็ถูกจับกุม นอกจากนี้ ในปีเดียวกันนี้ ยังเกิดกรณีที่พร้อม ทองพิทักษ์ผู้รับผิดชอบเขตภูสระดงบัว ลอบหนีจากกองทัพลแล้วเข้ามาบดตัว ทำให้เขตงานมวลชนของพรรคในเขตมุกดาหาร-

อุบลราชธานีได้รับความเสียหาย แต่กระนั้น การจัดตั้งกองกำลังอาวุธปฏิวัติก็ยังคงเกิดขึ้นทั่วประเทศ ทั้งที่จังหวัดน่าน ตาก พะเยาโลก เพชรบุรี สุราษฎร์ธานี พัทลุง สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ อุดรธานี อุบลราชธานี และบุรีรัมย์ การขยายตัวของการจัดตั้งกองกำลังอาวุธของพรรคในขอบเขตทั่วประเทศนี้ สร้างผลสะท้อนอย่างมากในทางการเมือง จนทำให้รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจรต้องถือว่าพรรคคอมมิวนิสต์เป็นศัตรูหลัก และเปลี่ยนการปราบปรามจากการใช้ตำรวจมาเป็นทหารจากกองทัพบกเข้าปราบปรามฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ หลังจากนั้น ก็ได้มีความพยายามหลายครั้งที่จะทุ่มเทกำลังทหาร เพื่อบดขยี้การลุกขึ้นสู้ของกองกำลังของพรรคในเขตต่าง ๆ แต่โดยมากแล้ว การปราบปรามจะประสบความล้มเหลว

ในระหว่างนี้ พรรคได้เปิดประชุมคณะกรรมการกลางพรรคชุดที่สาม ครั้งที่สอง ปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ซึ่งในครั้งนี้ พรรคได้รับผลสะท้อนอย่างมากจากการปฏิวัติวัฒนธรรมในประเทศจีน ที่ประชุมได้มีมติว่า การเน้นลักษณะประชาธิปไตยมากเกินไปเป็นความผิดพลาด เพราะเป็นการลดทอนลักษณะชนชั้นของพรรค เปิดโอกาสแก่ผู้ที่มีความคิดชาตินิยมคับแคบ ดังนั้นทิศทางการสร้างพรรคให้มีลักษณะประชาธิปไตย จึงถูกยกเลิก นอกจากนี้ พรรคยังได้ปรับบทบาทให้พรรคมาเป็นกองหน้าการปฏิวัติด้วยตนเอง เพราะพิจารณาว่า การปราบปรามอย่างหนักของรัฐบาลเผด็จการ ทำให้องค์กรแนวร่วมไม่อาจพัฒนาได้ ดังนั้น ในวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ในวันครบรอบ ๒๖ ปี พรรคจึงประกาศนำการปฏิวัติเอง แล้วแถลงนโยบายเฉพาะหน้า ๑๐ ประการเป็นแนวทางโฆษณา จากนั้น ในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒ จึงประกาศเปลี่ยนให้พลพรรคต่อต้านอเมริกาให้เป็น “กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.)”

ภายใต้เงื่อนไขเผด็จการของกลุ่มถนอม กิตติขจร-ประภาส จารุเสถียร การต่อสู้ด้วยอาวุธของพรรคจึงได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๕ มีเขตจังหวัดที่อยู่ใต้การปฏิบัติการทางการทหารของกองทัพปลดแอกถึง ๓๐ จังหวัด ยิ่งรัฐบาลใช้มาตรการเหี้ยมโหดในการเช่นฆ่าปราบปราม ชาวนาในเขตชนบทก็ยังเข้าร่วมกับพรรคเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตภาคอีสาน และภาคใต้

ที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อนแสนสาหัส ตั้งแต่ก่อน ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ รัฐบาลถนอม-ประภาสก็พบว่า คอมมิวนิสต์ยิ่งปราบก็ยิ่งเพิ่ม จะต้องทุ่มงบประมาณมหาศาล และต้องขอความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ เพื่อการปราบปราม ในระยะนี้ กองทัพปลดแอกได้วางรากฐานอย่างมั่นคงที่เขตชนชาติส่วนน้อย จังหวัดน่าน-เชียงราย เขตตาก เขตสามจังหวัด (เลย-พิษณุโลก-เพชรบูรณ์) เขตภูซางที่อุดรธานี-หนองบัวลำภู เขตฐานที่มั่นภูพาน (สกลนคร-นครพนม-กาฬสินธุ์) เขตภูสระดอกบัว (มุกดาหาร) เขตอีสานใต้ที่ละหานทราย-ตาพระยา และเขตภาคใต้ที่สุราษฎร์ธานี-นครศรีธรรมราช เขตพัทลุง-ตรัง และเริ่มบุกเบิกงานที่เขตสงขลา

แม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะสามารถถ่วงการขยายตัวในชนบทอย่างได้ผล แต่งานในเมืองของพรรคถูกคุกคามอย่างหนัก โรงเรียนสอนภาษาจีนทั้งหลาย ถูกรัฐบาลลดจำนวนและควบคุมอย่างเข้มงวด การนัดหยุดงานของกรรมกรจะถูกปราบปรามอย่างรุนแรง การเคลื่อนไหวทางการเมืองทุกชนิดจะถูกสอดส่อง นอกจากนี้ การจับกุมผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์มีอยู่เป็นประจำ เช่น การที่ประเสริฐ เอี้ยวฉาย ซึ่งเป็นกรรมการกลางที่รับผิดชอบเขตกรุงเทพฯ ถูกจับตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ต่อมา อุทัย เทียมบุญเลิศ ผู้รับผิดชอบในเขตกรุงเทพฯ อีกผู้หนึ่ง ถูกจับในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ กรณีเหล่านี้ ทำให้งานในเมืองของพรรคอ่อนลงอย่างมาก และผลสะท้อนของพรรคในกรุงเทพฯ ก็ มีอยู่น้อย จนเมื่อเกิดกรณี ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ พรรคแทบจะไม่มีบทบาทต่อการก่อรูปของขบวนการนักศึกษาอย่างใดเลย

๒.๔ พรรคกับขบวนการนักศึกษา

ในขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์สร้างผลสะท้อนของการต่อสู้ในขอบเขตชนบทนั้น สภาวะทั่วไปของประเทศกำลังตึงเครียด เพราะประชาชนทั่วไปมีความไม่พอใจต่อระบอบถนอม-ประภาสเพิ่มมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะหลังจากการที่จอมพลถนอม กิตติขจร ทำการรัฐประหารตนเองเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ซึ่งนอกจากจะมีการฟื้นฟูระบอบเผด็จการขึ้นอย่างเต็มรูปแบบแล้วยังได้พยายามผลักดันให้พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ให้ขึ้นมามีบทบาทมากยิ่งขึ้น

พ.อ.ณรงค์นั้นเป็นบุตรของจอมพลถนอม และสมรสกับธิดาของพล.อ.ประภาส ทำให้เห็นแนวโน้มได้ว่า ระบอบถนอม-ประภาส กำลังสร้างการสืบสันตติวงศ์ขึ้น ในระบอบเผด็จการไทย ยิ่งกว่านั้น ความเหลวแหลกเสื่อมทรามทางสังคม การทุจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง การละเลยไม่เอาใจใส่ทุกข์สุขของประชาชน มุ่งที่จะต่ออายุราชการสืบอำนาจของตนไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดความไม่พอใจมากยิ่งขึ้น ทุกที่ ในภาวะดังกล่าวขบวนการนิสิตนักศึกษาได้ก่อรูปขึ้น และตั้งเป็นองค์กร ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓. และกลายเป็น แนวหน้าในการเคลื่อนไหวคัดค้านระบอบทราชย์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก ประชาชนเป็นอย่างมาก จนในที่สุดก็นำมาซึ่งกรณี ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นเหตุให้ระบอบเผด็จการถนอม-ประภาสสิ้นสุดลง

หลังจากกรณี ๑๔ ตุลาคม ประชาชนได้รับสิทธิเสรีภาพครั้งใหญ่ ลัทธิ-มาร์กซ์ไม่ได้เป็นของต้องห้ามอีกต่อไป จึงได้เกิดการศึกษาและเผยแพร่ลัทธิ-มาร์กซ์กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้งานในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ที่เคย ซบเซากลับขยายตัว ในขณะนั้น กลุ่มนักรบเมืองที่ก้าวหน้า ได้ตั้งพรรคการเมือง แนวทางสังคมนิยมขึ้น ๓ พรรค อันได้แก่ พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย โดยมีพ.อ.สมคิด ศรีสังคมเป็นหัวหน้าพรรค พรรคแนวร่วมสังคมนิยม มีแคล้ว นรปติเป็นหัวหน้าพรรค และพรรคพลังใหม่ มีนพ.กระแส ชนวงค์เป็นหัวหน้า พรรค

สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในระยะหลังกรณี ๑๔ ตุลาคม มีนักศึกษาปัญญาชนที่เห็นด้วยกับลัทธิมาร์กซ์และแนวทางของพรรค เข้า ร่วมกับพรรคมากยิ่งขึ้น ทำให้การขยายการจัดตั้งเป็นไปอย่างรวดเร็ว ท่ามกลาง ภาวะที่รัฐบาลอ้างว่าการปกครองเป็นประชาธิปไตย แต่การเคลื่อนไหวเรียกร้อง ความเป็นธรรมของประชาชนก็ยังคงต่อต้านจากอำนาจรัฐ การผลักดันให้ขับไล่ อิทธิพลครอบงำของจักรพรรดินิยมอเมริกา ก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐ และปัญหาต่าง ๆ ในทางสังคมการเมือง ก็ไม่เห็นมีที่ท่าว่ารัฐบาลภายใต้ระบอบ ปัจจุบันจะแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ กรณีเหล่านี้จึงได้ทำให้นักศึกษาประชาชนและผู้รัก ความเป็นธรรมจำนวนมากหันหลังกับระบอบเก่า และเริ่มเห็นว่าพรรคคอมมิว-นิสต์จะเป็นพลังที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคม และสร้างประเทศไทยใหม่ที่เป็

เอกราชประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ตามอุดมการณ์แห่งลัทธิมาร์กซ

นอกจากนี้ ชัยชนะในการปฏิวัติในกัมพูชา เวียดนาม และลาวเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ก็ได้สร้างแรงบันดาลใจที่ชี้ให้เห็นว่า การปฏิวัติในประเทศไทยนั้นเป็นไปได้ จึงทำให้กระแสการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาก้าวไปทางสังคมนิยมมากขึ้น จนทำให้ชนชั้นปกครองศักดินาไม่อาจจะยอมทนต่อไปได้ จึงได้มีการสร้างกระแสฝ่ายขวาขึ้นต่อต้านคัดค้าน ในที่สุด ชนชั้นปกครองกลุ่มต่างๆ ได้ร่วมมือกันสร้างเรื่องคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เพื่อใส่ร้ายป้ายสีขบวนการนักศึกษา และฉวยโอกาสก่ออาชญากรรมเช่นฆ่าสังหารนักศึกษาประชาชนอย่างเหี้ยมโหด ในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ ใจกลางกรุงเทพมหานคร หลังจากนั้น กลุ่มทหารก็ได้ก่อการรัฐประหารขึ้น อำนาจเผด็จการอีกครั้ง โดยตั้งให้ธานินทร์ กรัยวิเชียร นักกฎหมายฝ่ายขวาจัดเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ล้มเลิกการเลือกตั้ง ใช้อำนาจรัฐประหารปราบปรามประชาชน ออกบัญญัติรายชื่อหนังสือต้องห้ามเพื่อควบคุมความคิดประชาชน ตัดความสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยมทั้งหมด และใช้นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด

ผลจากกรณี ๖ ตุลา และจากการฟื้นฟูอำนาจเผด็จการของรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ทำให้นักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชนจำนวนมากหลายพันคน ตัดสินใจเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ในชนบท ผู้นำนักศึกษาหลายคน เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ธีรยุทธ บุญมี วิชัย บำรุงฤทธิ์ จตุรนต์ ฉายแสง รวมทั้งปัญญาชน เช่น ผสม เพ็ชรจำรัส และศรี อินทพนธ์ ได้ประกาศการต่อสู้ด้วยอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ เพื่อยืนยันให้เห็นความถูกต้องของแนวทางการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของพรรค ส่วนชลธิรา สัตยาวัฒนา ได้เขียนบันทึกจากภูนาสู่นคร อธิบายให้เห็นชีวิตและอนาคต จากการต่อสู้ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นการปลุกเร้าและให้กำลังใจในการต่อสู้อย่างมาก

ดังนั้น การที่นักศึกษาประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธกับพรรคคอมมิวนิสต์ จึงสร้างผลสะท้อนอย่างมากต่อสังคมการเมืองของประเทศ และทำให้งานของพรรคคอมมิวนิสต์ในด้านต่าง ๆ เติบโตขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เช่นงานในเมืองของพรรค ก็ยังมีกระแสสูงมาก ฐานของ

พรรคในขบวนการนักศึกษาขยายตัว แนวร่วมของพรรคก็ขยายออกไปทั้งในและต่างประเทศ การต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทก็ขยายตัวออกไปจนครอบคลุมกว่า ๕๐ จังหวัด แม้กระทั่งในภาคกลางที่เป็นฐานของรัฐบาลเสมอมา เขตการต่อสู้ด้วยอาวุธก็ขยายมาครอบคลุมถึงจันทบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา ราชบุรี อุทัยธานี และกาญจนบุรี ในขณะที่ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ มีการต่อสู้ด้วยอาวุธแทบทุกจังหวัด เพราะฉะนั้นในช่วงนี้เองเราอาจจะพูดเป็นองค์รวมได้ว่า เป็นยุคทองของการต่อสู้ทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ไทย เพราะการต่อสู้ขั้นสู่กระแสสูงสุด เป็นช่วงที่การลุกขึ้นสู้ของชาวนาขยายตัวอย่างกว้างขวางที่สุด

ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ กลุ่มผู้นำนักศึกษาในเขตป่าเขา ได้ประกาศฟื้นฟูศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย โดยตั้งขึ้นเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบ โดยมีเกรียงกมล เล่าไพโรจน์เป็นเลขาธิการ ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๒๐ พรรคคอมมิวนิสต์ได้ประกาศก่อตั้งแนวร่วมขึ้น เพื่อประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ร่วมการปฏิวัติ เรียกว่าคณะกรรมการประสานกำลังรักชาติรักประชาธิปไตย หรือ กปชป. ประกอบด้วยพรรคและองค์กรต่าง ๆ ที่เคยมีบทบาทสูงเด่นมาก่อน เช่น พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย พรรคแนวร่วมสังคมนิยม พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และ กลุ่มอื่น ๆ ซึ่งได้ประกาศเป้าหมายที่จะสามัคคีฝ่ายต่าง ๆ ขึ้นเป็นแนวร่วมโค่นล้มระบอบเก่า กระบวนการชุดนี้ มีอุดมคติสุวรรณเป็นประธาน บุญเย็น วอทองเป็นรองประธาน ชีรยุทธ บุญมีเป็นเลขาธิการ และมีกรรมการจากพรรคคอมมิวนิสต์ ก็คือมงคล ณ นคร จากพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย คือไชแสง สุกใส และพรรคแนวร่วมสังคมนิยม คือทองปัทม์ เพ็ญเกษ และสมัคร ชาลีกุล เป็นต้น การก่อตั้งแนวร่วมประชาธิปไตยในลักษณะเช่นนี้ ทำให้เห็นได้ว่า งานปฏิวัติกำลังก้าวรุดไปข้างหน้าอย่างมาก และมีแนวโน้มว่าชัยชนะของขบวนการปฏิวัติมีทางที่จะเป็นจริงมากขึ้น

แต่สถานการณ์กลับเปลี่ยนแปลงไปตรงข้าม หลังจากที่เกิดความขัดแย้งในอินโดจีนเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ และนำมาสู่การทำสงครามระหว่างพรรคพ็อง เหวียดนามและกัมพูชา จนถึงในที่สุด เวียดนามได้ส่งทหารเข้ายึดครองกัมพูชาอย่างเต็มที่ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒ จากนั้นก็นำมาสู่

การแตกหักระหว่างจีนและเวียดนาม โดยจีนยกกองทัพบุกเพื่อทำ “สงครามล้างสน” เวียดนามในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ กรณีนี้ ทำให้ความเชื่อมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เริ่มคลอนแคลนในระดับสากล นอกจากนี้ ความขัดแย้งนี้ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์แก่พรรคคอมมิวนิสต์ไทย เนื่องจากพรรคพี่น้องลาวและเวียดนามตัดความสัมพันธ์ และรัฐบาลจีนก็ลดความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์ไทย สถานการณ์นี้ได้นำมาสู่การปิดวิหุสพท.ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

ในขณะที่เกี่ยวกับสถานการณ์การเมืองในประเทศก็มีการเปลี่ยนแปลง จากการที่รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียรถูกรัฐประหารโค่นอำนาจลงตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ และรัฐบาลชุดใหม่ของพล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นต้นมา ใช้นโยบายอ่อนผ่อนปรน ยอมเปิดให้มีประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง เปิดความสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยม นิรโทษกรรมนักศึกษา กรณี ๖ ตุลา และตอนนโยบายการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์ ก็ใช้การเมืองนำการทหาร และยินยอมต้อนรับนักศึกษาที่ออกจากป่าโดยไม่เอาผิด ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นนโยบาย ๖๖/๒๓ สมัยที่พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี กระแสต่าง ๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบในทางด้านลบกับพรรคคอมมิวนิสต์ไทยอย่างมาก ทำให้เกิดความระส่ำระสายในกระบวน เกิดการแตกแยก โดยสมาชิกที่ร่วมการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์จำนวนมากออกมาจากพรรค หายยอกมาทีละน้อย มาใช้ชีวิตปกติในสังคม

พรรคคอมมิวนิสต์ได้พยายามปรับตัว และแก้ไขสถานการณ์โดยเปิดการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ ๔ ตั้งแต่ปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ ปรากฏว่าในการประชุมพรรคครั้งนี้ได้มีการโต้แย้งกันขนานใหญ่ กลายเป็นกระแสหลัก ในประเด็นว่าจะมีการวิเคราะห์สังคมไทยอย่างไรดี เพราะสมาชิกจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับการวิเคราะห์สังคมแบบเดิม ที่พรรคยึดเป็นแนวทางตลอดมา คือการอธิบายว่าสังคมไทยเป็นกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ปรากฏว่าที่ประชุมได้พยายามปรับเปลี่ยนข้อเสนอวิเคราะห์สังคม โดยยอมรับว่าสังคมไทยมีการพัฒนาแบบทุนนิยมมากขึ้น จากนั้น ประชา ธัญญไพบูลย์ หรือธงแจ่มศรี ได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการพรรคคนใหม่ นอกจากนี้แล้วยังได้เลือก

เอาคนรุ่นใหม่จำนวนมากสู่ตำแหน่งกรรมการพรรค รวมทั้งจากฝ่ายนักศึกษา เช่น พิรุณ ฉัตรวณิชกุล และเลือกคณะกรรมการเมืองมาจากฝ่ายรับผิดชอบ เขตงานต่าง ๆ อันได้แก่ ไวฑูรย์ สินธุวนิชย์ สิน เต็มลิ้ม ประจวบ เรืองรัตน์ วินัย เพิ่มพูนทรัพย์ และนพ ประเสริฐสม

หลังจากการประชุมสมัชชาพรรคครั้งนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ก็ยังไม่อาจจะ รื้อฟื้นสถานะจากความเสียหายได้ การต่อสู้ด้านต่าง ๆ ลดกระแสลง เขตงานใน ชนบทก็หดแคบและล่มสลาย จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๖ การลุกขึ้นสู้ด้วยอาวุธใน ชนบทได้รับความเสียหายแทบจะทั้งหมด สถานการณ์เลวร้ายมากขึ้น เมื่อ คณะกรรมการพรรคถูกจับครั้งใหญ่ถึง ๒ ระลอก คือ เมื่อ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ รัฐบาลได้จับกุมผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์ ๑๖ คน ที่สำคัญก็คือ พิรุณ ฉัตรวณิชกุล และมาโนช เมธากร แต่ที่เสียหายอย่างมาก จนแทบจะ ทำให้การเคลื่อนไหวของพรรคยุติลง คือ การจับใหญ่ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อคณะกรรมการกลางของพรรคถูกจับกุมแทบหมดคณะ หลังการ เปิดการประชุมที่บางแสน จังหวัดชลบุรี หลังจากนั้น ก็อาจจะถือได้ว่าการต่อสู้ ของพรรคลดกระแสลงอย่างมาก

๓. สรุป

ตั้งแต่หลังเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา กระแสการ เคลื่อนไหวของพรรคก็ลดลงและเงียบหายไป อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงบทเรียน ทางประวัติศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์ ยังเป็นสิ่งที่ต้องนำเสนออย่างน้อยใน ประเด็นหลัก ๔ ประเด็น คือ

๑. พรรคคอมมิวนิสต์ไทยเป็นพรรคการเมืองที่มีลักษณะเด่นชัดในเชิง อุดมการณ์ที่จะสร้างสังคมใหม่ ที่เป็นสังคมนิยมขึ้นในประเทศไทย การมีอุดม- การณ์ ความต้องการให้ไทยปราศจากการกดขี่ คือสังคมที่เท่าเทียมกันนั้นเป็น สิ่งที่ดี เพราะฉะนั้นการมีอยู่ของพรรค ก็ยังทรงความหมายอย่างน้อยที่สุด ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ก็ได้มีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ได้พยายามต่อสู้

๒. ความสัมพันธ์กันระหว่างการเติบโตของพรรคกับการต่อต้านเผด็จการ

ในช่วงที่เผด็จการมีอำนาจในประเทศไทย ช่วงนั้นคือช่วงยุคทอง เป็นช่วงที่การต่อสู้ของพรรคมีการขยายตัวของการต่อต้านเผด็จการ

๓. เรายังตีความพรรคได้อีกลักษณะหนึ่ง คือ ในฐานะที่เป็นองค์กรชาตินิยม และเป็นองค์กรที่ชูเป้าหมายในการต่อต้านจักรพรรดินิยมอเมริกาอย่างชัดเจนที่สุด ในสมัยที่เกือบจะไม่มีใครชูประเด็นนี้และรัฐบาลยังใช้นโยบายเป็นมิตรกับอเมริกา

๔. เรายังอาจประเมินได้ว่า การต่อสู้ภายใต้การนำของพรรคเป็นการลุกขึ้นสู้ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของประชาชนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นชาวนาไทย เพราะชาวนาไทยก่อนหน้านี้ แม้จะยากจนต่ำต้อยมาก แต่ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐ ไม่เคยมีครั้งใดที่จะลุกขึ้นสู้เช่นนี้ หรือถ้ามีอยู่บ้าง ความพยายามต่อต้านของชาวนาในอดีต ก็ไม่เคยบรรลุและจะโดนปราบอย่างรวดเร็ว ยกเว้นการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยนี้เองทำให้คงการต่อสู้ของชาวนาไว้ได้นานที่สุด เป็นขบวนการใหญ่ที่สุดและทรงประสิทธิภาพที่สุด

บทเรียนจากความผิดพลาดของพรรคคอมมิวนิสต์ก็มีการพูดถึงกันมาก โดยเฉพาะเรื่องการนำที่ผิดพลาดของคณะผู้นำพรรค และความผิดพลาดในแนวทางนโยบายที่ยึดถือแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์จีนมากเกินไป แต่ในที่นี้ขอเสนอว่า การตกต่ำของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยหลัง พ.ศ. ๒๕๒๒ นั้น เกิดขึ้นภายใต้การถดถอย และความตกต่ำของขบวนการสังคมนิยมทั่วโลก เพราะสงครามระหว่างเขมรและเวียดนามนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างสำคัญต่อแบบอย่างทางอุดมการณ์ในการสร้างสังคมใหม่ และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในฝ่ายสังคมนิยม ทำให้แนวทางที่ว่าลัทธิสังคมนิยมจะเป็นทางออกที่ดีของระบบทุนนิยม ประสบปัญหาในการอธิบาย ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการล่มสลายของประเทศสังคมนิยมทั้งหลาย ดังที่เราจะเห็นได้ว่า หลังจาก พ.ศ. ๒๕๒๒ ไม่มีประเทศไหนอีกเลยที่มีการปฏิบัติไปสู่สังคมนิยม และยิ่งกว่านั้น กระบวนการต่อมาก็คือ การล่มสลายของของพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต การล่มสลายของคอมมิวนิสต์ยุโรปตะวันออก และการปรับเปลี่ยนประเทศไปสู่ทุนนิยมของจีน เพราะฉะนั้นเราไม่ควรมองการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยอย่างโดดเดี่ยว และประเมินความผิดพลาดทางอัตวิสัยของพรรคคอมมิวนิสต์สูงเกินไป

บรรณานุกรม

- กลุ่มอุบรพรรต. ๒๕๔๔. *บนเส้นทางอุบรพรรต*. กรุงเทพฯ: โครงการเฉพาะกิจ
กลุ่มอุบรพรรต.
- ดาร์รี่ เรื่องอุธรรม. ๒๕๔๔. ขบวนการแรงงานไทยในการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น
ในสงครามโลกครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- ธ. เพียรวิทยา. ๒๕๔๖. [๒๕๒๑]. ประวัติและบทเรียนบางประการของ
พรรคเรา. *ฟ้าเดียวกัน*. ๑. ๑ [มกราคม-เมษายน]: ๑๗๐-๒๐๐.
ประจวบ อัมพะเสวต. ๒๕๔๖. *พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พ. เมืองชมภู. ๒๕๔๓ [๒๕๓๒]. *สู่สมรภูมิกุญหา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- มนัสชัย นำทรงพล. ๒๕๒๔. พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย: ว่าด้วยราก
ฐานความเป็นมาทางประวัติศาสตร์. *ปริทัศน์*. ๕ [กันยายน]: ๘-
๑๕.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. ๒๕๔๔. *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
๖ ตุลารำลึก.
- สังคิต พิริยะรังสรรค์. ๒๕๒๙. ประวัติศาสตร์การต่อสู้ของกรรมกรไทย. กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับองค์กร
แรงงานต่าง ๆ.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. ๒๕๓๔. *แผนชิงชาติไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์.
- เออิจิ มุราชิม่า. ๒๕๓๙. *การเมืองจีนสยาม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชีย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.